

מלמלאות תאותם^{תר"ב}. ולכן על האדם לשמוח תמיד במה שיש לו, ולא יעניין אותו כלל מה שיש אצל אחרים, וכלשון האורחות צדיקים (ריש שער הקנאה) 'כי הקנאה מביאה לידי חימוד, כי כשאדם אינו נותן על לבו מה שיש בידי אחרים, אז אינו חומד (וממילא אינו מקנא)'. והיינו שכאשר האדם מסתכל על מה שיש לאחרים אז 'עין רואה, והלב חומד' (כדלעיל באות רש"י). לכן אמרו 'איזהו עשיר? השמח בחלקו', כי אם יסתכל על אחרים, לעולם לא יהיה מרוצה ממה שיש לו, כי תמיד יחשוב שלאחרים יש יותר טוב ממנו, ו"קנאת איש מרעהו" (קהלת ד, ט)^{תר"ג}.

ולא זו בלבד אלא שאם יקנא בתענוגי אחרים ויתאוה להם, ומשום כך יעזוב את שקיעותו בתורה, יכול לצאת קרח מכאן ומכאן, וכמו שכתב הגר"א (יונה ד, א-ב. ביאור אגדת רב"ח מאמר היכא דנשקא, ביאור אגדות סבי דבי אתונא מאמר גברא דאזיל, ובקצרה באבן שלמה ג, ה) שיש כאלו שלומדים תורה, אבל היצר מטיל קנאה בלבו בראותו אנשים כגילו, שיש להם טוב העולם הזה, ומסיתו לפרוש מהתורה לעסוק במשא ומתן, ואף אם יאמר לו האדם: 'יפה שעה אחת קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה' (אבות ד, יז), יאמר לו: הרי אמרו חז"ל (ברכות ט, ה) 'גדול הנהנה

תר"ב. כמו שהרחבנו בהמשנה המחכימה ואבות שם 'העשיר האמיתי' שהעשירות האמיתית, השלמה והמנוחה, אינן אלא אצל האדם המסתפק במה שיש לו ומתרחק מן המותרות והתפנוקים שמסבים נזק לגוף ומרחיקים ממנה את הטעם ברוחניות.

תר"ג. וכמו שכתבו הראשית חכמה (שער הענוה, פרק ז) וארצות צדיקים (שער הקנאה, פרק יד ס"ה) אמר החכם לבנו "משלו משל מן החומד והקנאי שהלכו יחדיו בדרך, פגע בהם מלך, אמר להם המלך: אחד מכם ישאל ממני דבר וינתן לו, ולחבירו כפליים, והחומד היה מתאוה לשני חלקים והקנאי לא רצה לשאול שהיה מתקנא אם ינתן לחבירו כפלים, לסוף דחק החומד את הקנאי לשאול תחילה, אז שאל הקנאי שינקרו לו עין אחת ולחבירו שתים" (ובבראשית ד, ד-ה 'ועשרת הקנאה' הוספנו).

מייגיעו, יותר מירא שמים', ואז תזכה לשני שולחנות של עולם הזה ועולם הבא. אבל באמת אותו אדם הוא ממזל העוני ולא יועיל לו כל יגיע כפו בעולם הזה (וככתוב בקהלת ט, יא "לא לחכמים לחם, ולא לגבונים עושר"), וכיון שאי אפשר שישנה לו הקב"ה את מזלו, לכן נוטל לו מחלקו בגן עדן ונותן לו בעולם הזה, והוא שמח שהגיע אל תאוותו, אבל אחר כך הקב"ה נוטל את עושרו, ונמצא שפרש מהתורה, ואף עושרו לא עמד לו, ונשאר קרח מכאן ומכאן, עד כאן. לכן ישתדל להיות שקוע בלימוד התורה ולשמוח בחלקו, וגם אם מוכרח לעבוד לפרנסתו, לא ידחוק את השעה (כדברי הגר"א הנ"ל) ולא ישתדל יותר מדאי (כמו שהבאנו בבראשית ג, יז-יט 'דיבוי ההשתדלות הנצרכת'). וזהו גם מה שכתב הגר"א (משלי טז, יט. ובאבן שלמה ג, י) שטוב להתחבר עם העניים והמתנהגים בשפלות, ולשבת עמהם, כי על ידי זה יקנה בנפשו את מידת ההסתפקות ולהיות שמח בחלקו, משא"כ המתחבר עם העשירים אף אם ירויח הרבה, לא תשבענה עיניו תמיד מלרדוף אחר ההבל, כמו שאמרו (קה"ד א, יג) 'אין אדם מת וחצי תאוותו בידו', עכ"ד.

תשובה: יש טעם לחיטט אפילו מידעת עניי חסותרות, שעל ידי כך ישמח בחלקו, ולא יחשוק במותרות.

קשר עם הקב"ה

שאלה: האם ראוי לאדם לקבל את כל צורכו למשך חייו בפעם אחת?

שג. במדבר כא, ו: "וישלחו ה' בעם את הנזעשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל". פרש"י "וינשכו את העם - יבא נחש... שכל המינין נטעמין לו טעם אחד (טעם עפר), ויפרע מכפויי טובה (שכפרו בטובת המן, שהיה מיוחד בכך), שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים". גנות 'כפיות הטובה' חמורה מאוד, עד

שהיה מיוחד בכך) שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים". ולכאורה איזה פורענות היא זו שכל המינים טועמים לו טעם אחד, הלוא אדרבה בכל מקום שהוא מזונו עמו. ובעלי המוסר מסבירים (וכן פירש החידושי הר"ם) שעצם זה שיש לו מה לאכול בכל מקום, הרי זה חסרון, כדוגמת המלך שאמר לבנו: קח את כל מה שאתה צריך ולך מביתי, שעל ידי כך מתנתק כל הקשר של הבן עם אביו המלך, משא"כ אם בכל פעם שצריך, הולך לדבר עם המלך לבקש את פרנסתו, יש לו קשר תמידי עם המלך, ורואה ומכיר בטובתו שהוא הנותן לו בכל פעם ופעם. וזהו אחד מטעמי התפילה, שאפילו שהקב"ה יודע את צרכינו, אף על פי כן יש צורך לבקש על כל דבר, כדי שנכיר שהכל מאתו יתברך (כמו שכתב המכ"ס בבית אלקים). ובוה נתקלל הנחש "עפר תאכל כל ימי חיך" שיהא מנותק מה' יתברך, 'קח את האוכל ולך ממנו'. וכמו שהרחבנו לעיל (בראשית ג, יד 'תמידות הקשר בינו לבשר') שאין ראוי לקבל הפרנסה מהקב"ה בפעם אחת בלבד, אלא בכל יום ויום, שבכך יש לו קשר תמידי עם המלך, ויודע ומכיר כי הכל מאתו יתברך. **תשובה:** אין ראוי לאדם לקבל את כל צורכו מחקב"ה בפעם אחת, אלא עדיף שיבקש בכל פעם שיצרך, ובזה יחיה לו קשר עם בורא העולם.

כפיות טובה

שאלה: מהי גנותה של כפיות טובה?

שד. במדבר כא, ו: "וישלחו ה' בעם את הנזעשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל". פרש"י "וינשכו את העם - יבא נחש... שכל המינין נטעמין לו טעם אחד (טעם עפר), ויפרע מכפויי טובה (שכפרו בטובת המן, שהיה מיוחד בכך), שדבר אחד משתנה להם לכמה טעמים". גנות 'כפיות הטובה' חמורה מאוד, עד

שאמרו חז"ל (מדרש הגדול שמות ח) 'כל הכופר בטובתו של חבירו - סופו לכפור בטובתו של מקום'. כי אם לא מכיר בטובת (השלילה) המטיב לו בפועל, יבוא לכפור ח"ו גם בטובת (המשלח) יוצר ההטבות - הקב"ה^{תר"ד}. **וכבר** הרחבנו בזה בכמה מקומות, כמו מה שהבאנו (בבראשית ג, יב 'כפיות טובה') שהנחש על מעשה שלא ייעשה, לא ינסה לחפש אשמה באחרים וכל שכן שלא יאשים את מי שהטיב עמו, אלא יקח את האחריות על עצמו וישוב מדרכו הרעה. גם צריך מקבל הטובה מחבירו לדעת להכיר לו טובה ולהעריכה (ועיין עוד שם יח, ט 'זכרת הטוב'). וכל שכן כלפי מטיבו הגדול - הקב"ה, שלא עוזב את חסדו ממנו, ואם אינו מכיר טובה להקב"ה על האיברים שקיבל ממנו במתנה, וכל שכן אם משתמש בהם היפך רצונו יתברך, היש לך כפיות טובה גדולה מזו?! (כמו שהבאנו בבראשית כא, יט 'השתמשות באיברים כנגד השם').

תשובה: כפיות טובה היא מידה מנוגה מאוד, וחנכשל בה יכול לכפור חלילה גם בטובתו של חקב"ה.

חובת המחילה לחוטא כנגדו

שאלה: האם יש חובת למחול למי שחטא כנגדו?

שה. במדבר כא, ו: "ויתפלל משה בעד העם". פרש"י "מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה, שלא יהא אכזרי מלמחול". וכן שנינו (ב"ק צב.) "ומנין שאם לא מחל לו, שהוא אכזרי? שנאמר 'ויתפלל' (אברהם) בעדך (אבימלך) וחיה... ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את

תר"ד. בתוספתא (שביעית ג, ה) "חנניא בן חכניא אומר זכחש בעמיתו" (ויקרא ה, כא) אין אדם כופר בעמיתו, עד שכופר בעיקר".

אבימלך' (בראשית כ, ז-י) "והשפת אמת (יומא פה): ביאר שלכן אסור לבקש מחבירו יותר משלש פעמים, כי על ידי זה מתחזק שלא ימחול לו עוד, ונמצא שמביאו לידי אסור שנעשה אכזרי מלמחול. ומצינו (סנהדרין נז, גט.) שבן נח אסור בגזל אפילו של פחות משוה פרוטה ונאף נהרג על כך (עירובין סב, יבמות מז: ועבודה זרה עא:), משום שגויים אינם בני מחילה. וביאר בספר יד רמה משום שאכזרים הם ואינם מוחלים אפילו על דבר קל. (משא"כ בני ישראל שהם רחמים כמובא ביבמות עט. מוחלים על פחות משוה פרוטה).

ופסק הרמב"ם (הלכות תשובה ב, י. והובא גם בסמ"ג חלק מצות עשה, מצוה סז) "עוון גדול הוא להיות אכזרי מלמחול, ודרכן של זרע ישראל להיות נוחין לרצות, בדרך שמצינו (בראשית ג, יט-כא) ביוסף לאחיו (שמחל להם על מכירתו), אבל הגויים ערלי לב אינם כך, שנאמר (עמוס א, יא) 'ועברתו שמרה נצח', וכן (יבמות עח:), הוא אומר על הגבעונים, לפי שלא מחלו ולא נתפייסו 'והגבעונים לא מבני ישראל המה' (שמואל ב' כא, ב). והוסיף הסמ"ג (שם מצוה ע) "אסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול, ואין זה דרך זרע ישראל, ואמרו רבותינו (יומא כג.) 'כל המעביר על מידותיו - מעבירין על כל פשעיו', וגרסינן (שבת קמט:) 'כל שחבירו נענש על ידו - אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה', שנאמר (משלי יז, כו) 'גם ענוש לצדיק לא

תירוט. הקשה הפני יהושע (שם) איך לומדים מזה שאם אינו מוחל - הוא אכזרי, שמה המחילה היא רק רשות לכל אדם, אבל אם אינו עושה כן - אינו אכזרי. ועוד שבמשנה משמע שלאחר שחל יצא ידי שמים לגמרי, ואם כן למה הוצרך אברהם אבינו להתפלל שיתרפא. וכתב שתי הקושיות מתורצות זו בזו, כי אף שגם על ידי עצם המחילה נמחל לאבימלך והיה ראוי להתרפאות, אבל ממה שהוצרך אברהם גם להתפלל עתה, על כרחו שבא להראות לרבים שידעו שמחל לו, וללמד שדין המחילה היא חובה, ואם לא עושה כן - הוא אכזרי.

טוב'... ואמרינן (ב"ק צג.) 'כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה'... ואמר רבי יצחק (שם) 'אוי לו לצועק - יותר מן הנצעק' (כלומר שהצועק להקב"ה על שפגעו בו, יכול לסבול יותר מן הנצעק והיינו הפוגע).

ועל האדם ללכת בדרכיו של הקב"ה ולהיות רחום וחנון ו'ארך אפים', וכשם שהוא 'מוחל וסולח', כך גם הוא ימחל ויסלח לחוטאים כנגדו. וכדרך ששנינו (יומא פה:), "עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם? אביכם שבשמים..." מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל (מפני חטאתם). וכתב מהר"ם בן חביב (תוספת יום הכפורים שם) ש"רבי עקיבא בא לרמוז שהאיש הנעלב לא יהיה אכזרי שלא למחול לחבירו, (כיון) שהקב"ה רוצה בטהרתן של ישראל ולא מסר (את) הסליחה ביד מלאך, (וזאת כדי) להקל עליהם הסליחה בתשובה קלה, אם כן גם מזה ילמוד האדם מוסר השכל למחול לחבירו מיד, (כדי) ללכת בדרכי השם".

וכבר אמרו (מכילת י) כי 'בדרך שאדם רוצה לילך - בה מוליכין אותו (מן השמים)' (וכדלהלן באות שלד), וכפי שאדם נוהג - כך מתנהגים עמו ב'מידה כנגד מידה' (כדלעיל באות ע). ויש שנהגו לעשות איזה מחילת מלוה קטנה, ולומר: כמו שמחלתי לאותו פלוני על סכום המעות שהייב לי, כך יהי רצון שתמחול לי על עוונותי. ובזה מלבד מה שבכך משפיע עליו את מידת הרחמים, מוסיף להרגיל את עצמו לוותר ולמחול. עוד יש שנהגו שבכל יום קודם שהולכים לישון אומרים: הריני מוחל וסולח לכל מי שהכעיס והקניט אותי. וכן אומרים (בני אשכנז) ב'תפילה זכה' שקודם יום הכיפורים: הריני מוחל וסולח לכולם, חוץ ממי שאני עתיד לתובעו.

ומעלתו גדולה שמלבד מה שמטיב בכך לפוגע בו שלא יענש, גם הוא בעצמו מרויח שלא יענש אדם בסיבתו, ושלא יצטרך לחזור לעולם הזה כדי לקבל את הממון שהלה חייב לו וכדו', וב'מידה כנגד מידה' ימחלו אף לו מן השמים.

תשובה: חובה לאדם למחול על מנח שחטאו כנגדו, וכדרך שאדם מתנהג עם חבירות - כך יתנהגו עמו משמים.

החטא ממית

שאלה: האם שיין שחחזיק ורפואתו יחיו תלויים באותו דבר?

שו. במדבר כא, ח: "עשה כך שרף ועזים אותו על נס, והיה כל הנשויך וראה אותו וחי". כלומר, שמי שנשנש הסתכל על נחש הנחושת ונתרפא. ופרש"י "ואמרו רבותינו (ר"ה כט:), וכל (ההסתכלות על) נחש (הנחושת) ממית (אם לא יסתכל עליו) או מחיה (אם יסתכל עליו)? אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים - היו מתרפאים, ואם לאו - היו נימוקים (ויש גורסים: ניזוקים)". נמצא שאין הרפואה והתרופה בעצמה עוזרים מאומה, אלא מה שעומד מאחוריה, והוא כניעת הלב של המתרפא אל ה', הכרתו בחטא וחזרתו בתשובה בקבלה לעתיד.

וכמו שאין החולי והנזק תלוי במזיק הגשמי הממית, כמאמר רבי חנינא בן דוסא: לא הערוד ממית אלא החטא ^{תירוט}, (ומה שאמר "וישלח ה' בעם

תירוט. כמסופר בגמרא (פרסות לג.) "מעשה במקום אחד שהיה ערוד (ס"ג של נחש) והיה מזיק את הבריות (ונשך בני אדם וממית כפרש"י וזלץ קנן. ד"ה יצא), באו והודיעו לו לרבי חנינא בן דוסא, אמר להם: הראו לי את חורו (המקום שהוא יצא משם), הראונו את חורו, נתן עקבו על פי החור, יצא

את הנחשים השרפים וינשכו את העם, וימת עם רב מישראל", היה זה רק מכת חטאם) - כך גם התרופה עצמה אינה מועילה, אלא התיקון הנפשי של האדם הוא בתשובה ובמעשים טובים, (ומה שאמר "והיה אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי" - אין התרופה תלויה בחתיכת הנחושת, אלא במה ששבו בתשובה ושעבדו לבם לשמים, ומה שהוצרכו להסתכל בפועל על נחש הנחושת, אולי הוא רק כדי לקרב יותר את הנס לדרך הטבע (כמובא בויקרא א, ז 'הנהגת העולם בדרך טבע'), ועיין ברמב"ן להלן (פסוק ט).

וכן מצינו (ויקרא יג, ב) אצל המצורע, שבשעה שרואה שמתחיל לפרוח בעורו צרעת, שהיא כמו מחלה של פריחה בעורו ^{תירוט}, אינו הולך לרופא, גם לא מורח על עצמו שום משחות, אלא "והובא אל הכהן", ומה עושה לו הכהן? "וראה הכהן את הנגע... וטמא אותו", הצרוע יוצא מן המחנה עד שמתרפא הנגע, הוא מביא קרבנות ורק אז שב לביתו. ללמדך שאין החולי מגיע משינויי הטבע וכדו', אלא מכח חטא האדם, וגם אם הקב"ה מסובב זאת בדרך הטבע, מעיקר הדבר לא ה'משחה' וה'תרופות' מרפאים, אלא תשובת האדם על מעשיו הרעים היא המרפאת, (רק שלפעמים יצר בדרכי הטבע שגם התרופות בעצמם יגמרו לרפואה, אפילו שלא יחזור בתשובה, כדי להסתיר את הנס שבטבע).

(הערה) ונשכו ומת אותו ערוד, נסלח רבי חנינא על כתיפו והביאו לבית המדרש, אמר להם: ראו בני, אין ערוד ממית אלא החטא ממית". **תירוט.** כלשון האבן עזרא (ויקרא יג, ב וסעין זה שם בפסוק ד. ודברים ז, כ) 'הצרעת היא מהחליים הגדבקים מהחולה אל השלם'. וכן אמרו בתורת כהנים (א, י) "והיה בעור בשרו לנגע צרעת (ויקרא שם), והיה - מלמד שהוא מצטער ממנו, ומנין שאף אחרים רואים אותו שהוא מצטער ממנו? תלמוד לומר לנגע". ופרש"י "מגיד הכתוב שהנגע של מכאוב הוא, ובעל כרחו מצטער. ואף אחרים רואין אותו שהוא מצטער (ממנו) שגונת ממכאובו עד שאחרים יודעים ואיני יכול להתאפק".